

1.04 Strokovni članek

UDK 069:728.81(497.4Rajhenburg)

Prejeto: 29. 5. 2013

Irena Fürst

predmetna učiteljica zgodovine in sociologije, kustosinja, vodja enote Brestanica, Muzej novejšje zgodovine Slovenije,
 enota Brestanica, Cesta izgnancev 3, SI-8280 Brestanica
 E-pošta: irena.fuerst@guest.arnes.si

Grad Rajhenburg kot muzej

IZVLEČEK

V članku avtorica opisuje zgodovino muzejskih in spremljajočih dejavnosti na gradu Rajhenburg in upravitelje ali lastnike gradu po ukinitvi zaporov. Seznanja, kdaj so bile odprte posamezne muzejske zbirke, ki so predstavljale najpomembnejša poglavja zgodovine gradu, in kako se je muzej kot ustanova imenoval, kdaj je bil razglašen za spomenik in kakšen je bil rezultat postopka denacionalizacije, ko je Škofija Maribor v imenu menihov trapistov zahtevala vrnitev po vojni odvzetega premoženja. Občina Krško, ki je zemljiškoknjižni lastnik gradu, je grad v celoti obnovila in ga za javnost odprla 1. decembra 2012.

KLJUČNE BESEDE

Grad Rajhenburg, Muzej slovenskih izgnancev, Muzej političnih zapornikov, internirancev in izgnancev, razstava o menihih trapistih, spomenik nacionalnega pomena, spomenik narodnoosvobodilne vojne, denacionalizacija, kulturni spomenik državnega pomena

ABSTRACT

THE RAJHENBURG CASTLE AS A MUSEUM

In the following article, the author delineates the history of the museum and accompanying activities at the Rajhenburg Castle and its managers and owners after the abolition of the prisons. An overview of when the separate museum collections that represent the most important chapters in the Castle's history were opened, and how the Museum was named as an institution, when it was proclaimed a cultural monument, what the result of the process of denationalization was, when the Diocese of Maribor demanded the return of property seized after the war in the name of the Trappists. The Municipality of Krško, owner of the Castle, fully restored the Castle and opened it to the general public on 1st December 2012.

KEY WORDS

Rajhenburg Castle, Museum of Slovenian Exiles, Museum of Political Prisoners, Internees and Deportees, Trappist monk exhibition

Pregled delovanja muzeja na gradu Rajhenburg

Skupščina Občine Krško je leta 1966, po razpustu Kazensko popravnega doma na gradu Rajhenburg, pooblastila Turistično društvo Brestanica, naj upravlja z gradom.¹ Že kmalu so začeli na grajskem dvorišču uprizarjati gledališke igre in koncerte. Grad je začel dobivati novo, svetlejšo podobo. Turistično društvo si je v sodelovanju s Krajevno organizacijo Zveze borcev NOV Brestanica in z Občinskim odborom Zveze borcev NOV Krško prizadevalo, da bi v gradu uredili muzejsko razstavo o slovenskih izgnancih. Grad Rajhenburg je bil namreč kraj, prek katerega so Nemci med drugo svetovno vojno izgnali okrog 45.000 Slovencev, od skupaj nekaj več kot 60.000 izgnanih. Predlagatelji so za pomoč zaprosili krajevne delovne organizacije, Republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti in Republiški odbor ZZB NOV Slovenije. Svoja prizadevanja so uresničili z odprtjem razstave, 30. junija 1968. Razstavo je vsebinsko uredil dr. Tone Ferenc, oblikovno pa inž. arh. Franc Filipčič. Fotografije in fotokopije dokumentov so po naročilu dr. Toneta Ferenca izdelali v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani, ki je skupaj z Muzejem narodne osvoboditve Maribor, Muzejem revolucije Celje, s Posavskim muzejem Brežice, z Železarskim muzejem Jesenice in Inštitutom za zgodovino delavskega gibanja Ljubljana tudi prispeval gradivo za

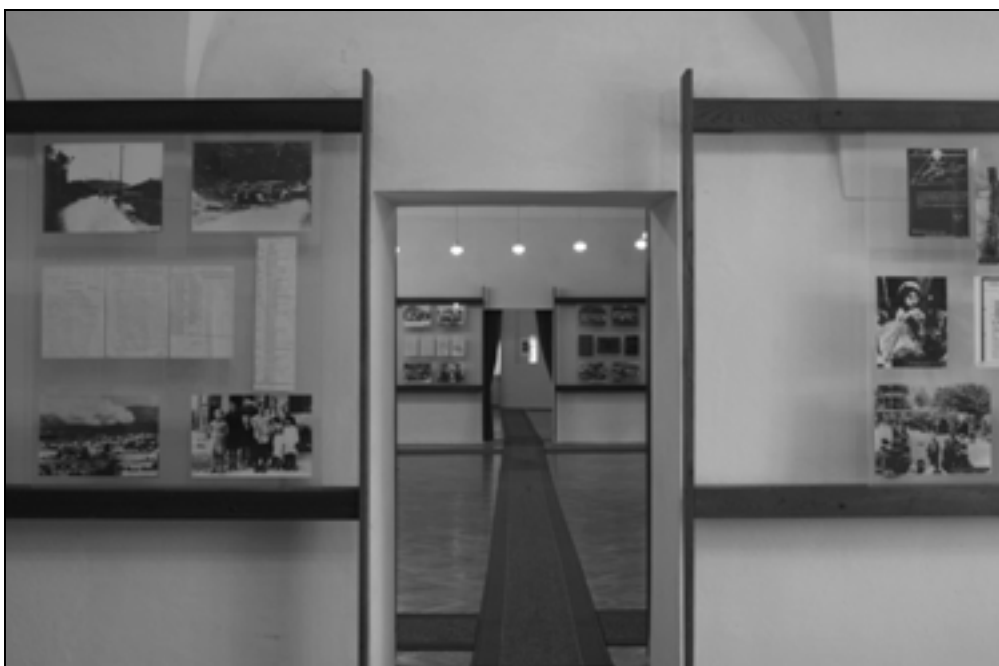
razstavo. Razstava je bila 4. julija 1971, ob 30-letnici izгона, dopolnjena in razširjena. Dokončno je bila postavljena leta 1975, ko je bila urejena še dodatna soba s predstavitvijo vračanja izgnancev v domovino.

Razstava o slovenskih izgnancih je predstavljala okupatorjeve težnje po slovenskem nacionalnem ozemlju pred vojno, razkosanje Slovenije in nemške raznarodovalne ukrepe, vse s ciljem ponemčenja slovenskega prebivalstva na nemškem zasedbenem ozemlju v roku največ pet let, in s tem uničenje slovenskega naroda kot etnične enote. Za doseg te ciljev so poleg raznarodovalnih ukrepov in ponemčenja načrtovali tudi izgon Slovencev. V njih so določili, da želijo izgnati med 220.000 in 260.000 Slovencev ali vsakega tretjega Slovenca, živečega na območju nemške zasedbe. V načrtih so določili, da bodo izgnali vse slovenske izobražence, vse prišleke na Gorenjsko in Štajersko po letu 1914, s čimer so bili mišljeni predvsem primorski Slovenci, z namenom naselitve Nemcev, predvsem s Kočevske, nadalje vse prebivalstvo obsavsko-obsoteljskega pasu ob novi meji nemškega rajha z Italijo, in v četrtem valu rasno neprimerne Slovence. Na razstavi so bila predstavljena preselitvena taborišča za izgon Slovencev, izgon v Srbijo, Hrvaško in Nemčijo, v Nemčiji pa taborišča Volksdeutsche Mittelstelle oziroma delovna taborišča. Predstavljeno je bilo tudi naseljevanje Nemcev na izselitveno območje tretjega

Razstava o slovenskih izgnancih (foto: Goran Rovar).

¹ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, Zapisnik KO ZB NOV Brestanica, Brestanica, 1. 2. 1972.

Pogled v razstavne prostore razstave o slovenskih izgnancih (foto: Goran Rovan).

vala izгона kot tudi izgon ljudi iz slovenske Koroške. Fotografije in dokumenti so pričali o življenju izgnancev, nemškem terorju po prenehanju masovnega izгона ne le na Štajerskem in Gorenjskem, temveč tudi v Ljubljanski pokrajini po kapitulaciji Italije, in internaciji v koncentracijska taborišča. Razstava je prikazovala tudi vključevanje v Srbijo izgnanih Slovencev v odpor, vračanje izgnancev v domovino in likovna dela, ki so jih izgnanci in likovni umetniki ustvarili med vojno na temo izgnanstva in drugih oblik okupatorjevega nasilja. Razstava o slovenskih izgnancih je stala v sedmih prostorih drugega nadstropja gradu Rajhenburg. Dr. Tone Ferenc je pripravil pravo študijsko razstavo na temo izgnanstva in v njej predstavil vse elemente izгона. V njej so se prepoznali številni izgnanci in ob ogledu obujali spomine na težke dni izgnanstva.

Dne 4. julija 1971 je bila ob dopolnitvi Muzeja slovenskih izgnancev podpisana tudi Listina o razglasitvi 7. junija za spominski dan slovenskih izgnancev. Obenem je dr. Tone Ferenc, tedanji ravnatelj Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, sporočil odločitev zgodovinarjev, da ljudem, ki jih je okupator nasilno odstranil ne le z njihovih domov, temveč tudi iz njihove domovine, najbolj ustreza izraz izgnanec, in da so do takrat uporabljani izrazi – izseljenec, preseljenec in deportiranec, neprimerni. Od takrat se za to kategorijo žrtev vojnega nasilja uporablja izraz izgnanec.²

Turistično društvo Brestanica si je prizadevalo tako za kakovostno delovanje muzeja kot vzdrževanje gradu. Skupaj z Občino Krško, Zvezo borcev NOV občine Krško, s Krajevno skupnostjo Brestanica, Kulturnim društvom Svoboda Brestanica in Klubom likovnikov in amaterjev občine Krško so iskali rešitve za čim uspešnejše delo. Zveza borcev NOV občine Krško, ki je prevzela urejanje statusa muzeja, se je povezala z Muzejem ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani in se dogovorila za prevzem strokovnega vodenja Muzeja izgnancev v Brestanici.

Zaradi širjenja obsega dela in nujnega vzdrževanja gradu je Izvršni svet Skupščine Občine Krško dne 3. junija 1975 sprejel sklep, da se grad Brestanica, ki je družbena lastnina in katere imetnik pravice uporabe je Občina Krško, prenese v gospodarjenje Zvezi združenj borcev NOV Krško; ta je z gradom gospodarila vse do leta 1991.³

Skupaj z gradom je Zveza borcev NOV Krško prevzela v upravljanje tudi Muzej slovenskih izgnancev. Dne 24. marca 1976 so sprejeli pravila o muzejski dejavnosti v gradu in o upravljanju gradu. Za potrebe delovanja muzeja so zaposlili delavca, strokovni nadzor pa je prevzel Muzej ljudske revolucije Slovenije iz Ljubljane. V pravila so tudi zapisali, da se v prvem nadstropju gradu uredi razstava o slovenskih internirancih; realizirana naj bi bila med letoma 1976 in 1980. Predlog so podprli tudi Svet za razvijanje in negovanje revolucionarnih tradicij in Komisija za politične zapornike, interni-

² Slovenski izgnanci, proslava, str. 5–6.

³ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, Sklep IS SO Krško. Krško, 3. 6. 1975.

Razstava politični zaporniki in interniranci (foto: Goran Rovani).

rance in izgnance pri Republiškem odboru ZZB NOV Slovenije ter Komisija predsedstva CK ZKS za preučevanje zgodovine ZKS.⁴

V Muzeju ljudske revolucije Slovenije so začeli že leta 1977 pripravljati scenarij za muzejsko zbirko o političnih zapornikih in internirancih. Hkrati je potekal razpis za zaposlitev kustosa v Brestanici. V stavbi pred gradom so v klubski sobi uredili pisarno muzeja, ki sta jo za svoje potrebe uporabljala še Turistično društvo Brestanica in Avto moto društvo Brestanica.⁵ Prva zaposlitev kustosa v Muzeju izgnancev v Brestanici je bila predvidena 1. avgusta 1978. Iz različnih razlogov se je datum začetka zaposlitve zavlekel, tako da je muzej kustosa redno zaposlil šele 1. septembra 1979. Pred tem so zaposlili že vodiča, čistilko in gospodarja; navedeni so delali skrajšan delovni čas. Hkrati so potekali razgovori o rešitvi statusnega vprašanja muzejske zbirke slovenskih izgnancev v Brestanici, ki naj ne bi bila le pod strokovnim nadzorom Muzeja ljudske revolucije Slovenije, temveč njen sestavni del. Iz ohranjenih zapisnikov je razvidno, da je bil marca 1979 Muzej slovenskih izgnancev že sestavni del Muzeja ljudske revolucije Slovenije.⁶

Dne 4. julija 1981 je bila na gradu odprta nova

stalna razstava Politični zaporniki in interniranci. Dr. Tone Ferenc je zanj napisal izčrpen pregled arhivskega gradiva, samo razstavo pa so pripravili strokovni delavci Muzeja ljudske revolucije Slovenije. Postavili so jo v obnovljene prostore prvega nadstropja gradu. Strokovno so pri pripravi nove razstave sodelovali Nataša Urbanc, Marjeta Mikuž in Ivo Vraničar, likovno pa jo je uredil ing. arh. Vlasto Kopač. Razstavo so odprli ob 40-letnici vstaje in začetka izгона ter okupatorjevega terorja.

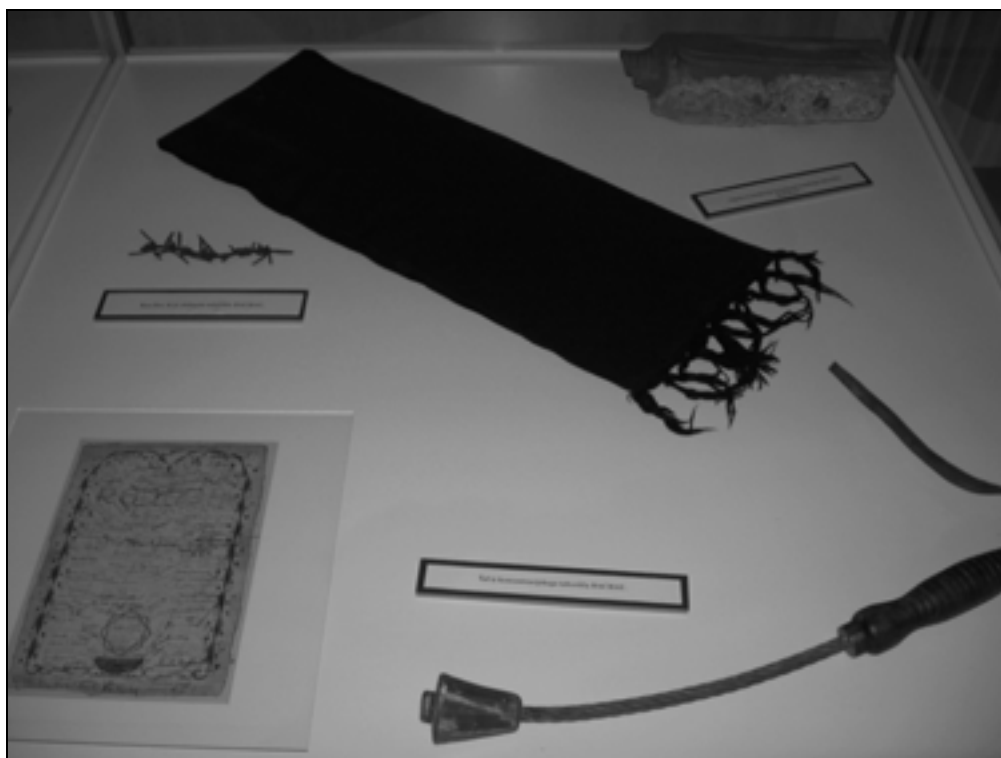
Tudi ta razstava je imela vseslovenski obseg, saj je predstavljala okupatorjev teror in s tem politične zapornike in internirance iz celotne Slovenije. Predstavljen je bil teror tako nemškega kot italijanskega in madžarskega okupatorja. Glavni poudarek je bil na predstavitvi zaporov na Slovenskem, v katere so okupatorji zapirali narodno napredne ljudi, jih mučili, pobijali ali pa gnali naprej v italijanska ali nemška koncentracijska taborišča. Fotografije iz taborišč so pričale, da so bila to res taborišča smrti in da so v njih izvajali najbolj krute oblike nasilja nad več deset tisoč Slovenci: plinske celice, medicinski poskusi, celodnevno delo, slaba hrana, izčrpanost, bolezni, smrt v krematorijih. Številni Slovenci, ki se niso vrnili iz internacije, so bili žrtve genocidne politike okupatorjev.

Razstava je bila pretresljiv prikaz dogajanj med drugo svetovno vojno. Obe razstavi, o izgnancih ter političnih zapornikih in internirancih, sta muzej v Brestanici uvrščali v sam vrh muzejskih ustanov s prikazom terorja v Evropi.

⁴ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, Pravila o muzejski dejavnosti v gradu Brestanica in gospodarjenju gradu v Brestanici. Krško, 16. 4. 1976.

⁵ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, Pogodba. Brestanica, 7. 2. 1977.

⁶ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, Program dejavnosti MLRS za leto 1980, Ljubljana, 1. 3. 1979.

Detajli z razstave (foto: Goran Rovnan).

Po odprtju nove razstave se je dislocirana muzejska enota v Brestanici preimenovala v Muzej političnih zapornikov, internirancev in izgnancev Brestanica. V 19. členu Statuta Muzeja ljudske revolucije Slovenije z dne 23. marca 1983 je zapisano, da je Muzej slovenskih političnih zapornikov, internirancev in izgnancev v Brestanici oddelek muzeja zunaj sedeža muzeja.⁷

Na podlagi Zakona o zavodih iz leta 1991 in Sklepa o ustanovitvi javnega zavoda Muzej novejšje zgodovine, objavljenega v Uradnem listu Republike Slovenije, št. 28/94, je svet muzeja na seji 19. julija 1994 sprejel nov Statut Javnega zavoda Muzeja novejšje zgodovine. V novem statutu je zapisano, da je muzej organiziran za opravljanje svojih nalog v organizacijski enoti muzejski oddelek, ki ima pododdelek Muzej političnih zapornikov, internirancev in izgnancev v Brestanici in splošni službi.⁸

Dne 25. septembra 1993 so v sklopu prireditev, ki so ob 300-letnici smrti Janeza Vajkarda Valvasorja potekale v občini Krško, na gradu odprli novo stalno razstavo Trapisti v Rajhenburgu. Avtorica razstave je bila Irena Fürst, pripravil in postavil pa jo je Muzej novejšje zgodovine. Zasnovo razstave je izdelal Josip Korošec, oblikoval pa Jernej Hudolin.

⁷ MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, Statut MLRS, Ljubljana, 23. 3. 1983.

⁸ MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, Statut Javnega zavoda Muzej novejšje zgodovine. Ljubljana, 19. 7. 1994.

Razstava je prikazovala življenje in delo menihov trapistov, ki so dali pomemben pečat zgodovini gradu, kraja in tudi države. V Rajhenburgu je bil namreč edini samostan tega reda v Sloveniji in prav trapisti so k nam prinesli veliko novosti in napredka v vseh vejah gospodarskega življenja, s katerimi so se ukvarjali. Čeprav je bila v življenju meniha na prvem mestu molitev, je bilo tudi delo izredno pomembno, saj so se držali reka Moli in delaj. Naredili so vse, kar se je dalo narediti z rokami, imeli so vse vrste obrtnih delavnic, ukvarjali so se s poljedelstvom, sadjarstvom, z vinogradništvom, s čebelarstvom, z živinorejo, izdelavo sira trapista in s proizvodnjo čokolad in likerjev. Prav s proizvodnjo čokolade so bili pionirji te proizvodnje pri nas. Razstava je predstavila vse njihove dejavnosti in je bila hkrati prvi celovit prikaz omenjenega reda v Evropi.

Hkrati z razstavo je bil odprt tudi obnovljeni renesančni trakt. V vseh njegovih prostorih so bili restavrirani renesančni stropi, obnovljene freske v niši okna enega od prostorov, vzdana nova okna in vrata ter položena nova tla.

Ob 1100-letnici prve pisne omembe gradu so 7. junija 1995, ob krajevnem prazniku, odprli tudi priložnostno razstavo Brestanica skozi čas, ki so jo pripravili Irena Fürst, Mirko Avsenak in Jože Špes. V sliki in besedi so predstavili zgodovino gradu, kraja in župnije Rajhenburg. Obiskovalci so s to

razstavo dobili osnovne informacije o zgodovinskem razvoju gradu, njegovih številnih lastnikih, trgu Rajhenburg, krajevni cerkveni organiziranosti in tudi

kraju Brestanica po letu 1952. V sklopu prireditev ob 1100-letnici je bilo na gradu več razstav in prireditev, najodmevnejša je bila lovska razstava.

Razstava Trapisti v Rajhenburgu (foto: Goran Rovnan).

Detajl z razstave (foto: Goran Rovnan).

Renesančna dvorana, razstava Brestanica skozi čas (foto: Goran Rovnan).

Muzej političnih zapornikov, internirancev in izgnancev Brestanica se je leta 2001 preimenoval v Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica. Dne 26. julija 2001 je Vlada Republike Slovenije sprejela sklep o ustanovitvi javnega zavoda Muzej novejšje zgodovine Slovenije. V ustanovitvenem aktu je zapisano, da v sestavi muzeja deluje dislocirana organizacijska enota v Brestanici.⁹ Tudi v ustanovitvenem aktu javnega zavoda Muzej novejšje zgodovine Slovenije z dne 22. januarja 2009 je navedeno, da ima zavod dislocirano organizacijsko enoto v Brestanici.¹⁰

Spremljajoče aktivnosti v gradu

V organizaciji Kulturne skupnosti Krško in Sklada za ljubiteljsko kulturo Republike Slovenije – Izpostava Krško so od leta 1996 na gradu potekale razne prireditve. V sklopu prireditev Poletje na gradu Rajhenburg so pripravljali različne prireditve, v sklopu Jesenskih serenad pa koncertne večere. Festival Brežice je na gradu organiziral koncerte renesančne glasbe v izvedbi študentov, pripravljali so prireditve ob kulturnem prazniku, prazniku Krajevne skupnosti Brestanica in prazniku Občine Krško, v renesančnih dvoranah gradu in v Galeriji samorastnikov so se vrstile različne likovne razstave,

v kletnih prostorih gradu pa so leta 1998 odprli Galerijo vin vinorodne dežele Posavje.

Razglasitev gradu za spomenik I. kategorije in spomenik NOV

Leta 1974 je bil grad zaradi svoje umetnostnozgodovinske vrednosti razglašen za kulturni spomenik nacionalnega pomena; postal je spomenik I. kategorije. Odločbo o kulturnem spomeniku I. kategorije je izdal Zavod za spomeniško varstvo Republike Slovenije pod registrsko številko 1115. Odločba je bila izdana na podlagi 39. člena Zakona o varstvu kulturnih spomenikov, objavljenem v Ur. l. SRS št. 26/61 in 11/65 in 11. člena Pravilnika o registraciji kulturnih spomenikov v SR Sloveniji, objavljenega v Ur. l. SRS št. 29/62.¹¹

Grad je bil razglašen tudi za zgodovinski spomenik narodnoosvobodilne vojne. Za zgodovinski spomenik ga je razglasila Skupščina Občine Krško na seji zboraz združenega dela dne 5. februarja 1986. Razglašen je bil na podlagi 18. člena Zakona o naravni in kulturni dediščini, objavljenem v Ur. l. SRS št. 1/81 in 156. člena Statuta Občine Krško, objavljenega v skupščinskem *Dolenjskem listu* št. 12/82. Grad je bil razglašen za zgodovinski spomenik, ker je bilo v njem v letih 1941/42 prese-litveno taborišče za slovenske izgnance.

⁹ MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, *Uradni list RS*, št. 66. Ljubljana, 9. 8. 2001.

¹⁰ MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, Ustanovitveni akt. Ljubljana, 22. 1. 2009.

¹¹ MNZS, Arhiv ZZB NOV Krško, kopija Odločbe.

Prireditve Špičasta sprava, 30. september 2006 (foto: Goran Rovnan).

Obnovitvena in vzdrževalna dela na gradu

Hkrati z razvojem muzejske dejavnosti so na gradu Rajhenburg vsa leta potekala tudi nekatera vzdrževalna in obnovitvena dela. Leta 1974 so bili delno obnovljeni streha in nekateri grajski prostori. V letih 1976–1977 je bila pod vodstvom restavradorja Viktorja Snoja obnovljena fasada na notranjem dvorišču s freskami, sondirano prvo nadstropje gradu, odkrit in restavriran romanski portal v vzhodnem delu grajske stavbe in delno obnovljena gotška kapela.

Zaradi dogovora o postavitvi muzejske zbirke o političnih zapornikih in internirancih je bilo med letoma 1978 in 1981 obnovljeno prvo nadstropje gradu. Opravili so raziskave in statično sanacijo, obnovili renesančni strop, električno napeljavo, vodovod in kanalizacijo, gradbeno uredili prostore, zamenjali okna in vrata, položili nove talne obloge, na novo opleskali stene, uredili notranje dvorišče in odkrili najstarejšo romansko kapelo, ki naj bi datirala v začetek 12. stoletja.

Med letoma 1981 in 1985 so potekala dela na notranjem dvorišču in v prvem nadstropju gradu. Na dvorišču so zavarovali arheološke sonde, izdelali in vstavili grajska vhodna vrata, na notranjem dvorišču izdelali odtoke in odtočne mulde, odvodne jaške in dvorišče na novo nasuli s peskom. Na stehnah gradu so montirali protipotresne ključne, v renesančnem delu v prvem nadstropju gradu pa restavrirali freske. Obnovitvena dela so potekala tudi med letoma 1985 in 1993, ko so obnovili prostore v

renesančnem delu, potekala pa je tudi celovita obnova ostrejša in zamenjava kritine.

Z vložitvijo zahtevka Škofije Maribor po vrnitvi premoženja, odvzetega menihom trapistom v postopku nacionalizacije leta 1947, so se obnovitvena dela na gradu Rajhenburg zaustavila. Med letoma 1993 in 2000 so opravili le manjša vzdrževalna dela na ostrejšu in žlebovih, sanirali strop v okroglem stolpu, dela so potekala tudi v romanski kapeli in na notranjem dvorišču. Zamenjanih je bilo tudi 16 oken v drugem nadstropju gradu.

Obnovitvena in vzdrževalna dela so bila financirana iz različnih virov. V prvi fazi so jih financirale lokalne in občinske delovne organizacije, Občina Krško, ZZB NOV Krško in ZZB NOV Slovenije. Obnove po letu 1975 sta vsaka pol financirali Kulturna skupnost Slovenije in Občina Krško. Po razpustitvi samoupravnih interesnih skupnosti sta dela financirala Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Občina Krško, razmerje pa je bilo odvisno od narave posameznih del. Zamenjavo dvoriščnih oken v drugem nadstropju gradu je leta 1999 financiralo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije v sklopu investicijskega vzdrževanja muzeja.

Denacionalizacija

Škofija Maribor je v imenu Samostana Trapistov Marije Rešiteljice v Rajhenburgu, Opatija »Marija Rešiteljica« reda reformiranih cistercijanov Rajhenburg-Brestanica, 5. marca 1993 vložila zahtevek za denacionalizacijo za vse podržavljeno premično in

nepremično premoženje s pritklinami. Premoženje je bilo podržavljeno na podlagi odločb z dne 8. oktobra 1947, na podlagi sodbe z dne 28. februarja 1947 in sklepa sodišča z dne 8. oktobra 1953 ter na podlagi Zakona o zaplembi z dne 27. julija 1946 (Uradni list FLRJ št. 61-432/46) z učinkom z dne 29. marca 1947, ki v odločbi z dne 8. oktobra 1947 ni zajet. V sklopu tega premoženja je bil tudi grad Rajhenburg, parc. št. 75/1, 75/2 in 75/3, vl. št. 379, k. o. Rajhenburg.

Denacionalizacijski postopek je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije končalo s pravnoomočno odločbo z dne 19. oktobra 2004. V odločbi je zapisano, da je za vse parcelne številke, ki so bile med nacionalizacijo zapisane v vl. št. 12, k. o. Rajhenburg in obsegajo stavbišče gradu, stavbe za goste in gojence menihov ter neposredno zemljišče v okolici gradu, treba upravičencu, Samostanu trapistov Marije Rešiteljice v Rajhenburgu – Brestanici, izplačati odškodnino v obliki obveznic Slovenske odškodninske družbe. V odločbi je bilo za sam grad zapisano, da je vpisana pravica uporabe za Občino Krško.¹²

Grad razglašen za kulturni spomenik državnega pomena

Iz zakona o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lasti je razvidno, da grad Rajhenburg kot spomenik državnega pomena ni prišel v last države, temveč je ostal v lasti Občine Krško. Grad je bil za kulturni spomenik državnega pomena razglašen 9. septembra 1999. V odloku je zapisano, da sta območje gradu Brestanica in Brestanica-Grad Rajhenburg zaradi izjemnih kulturnih, umetnostno-arhitekturnih, zgodovinskih in krajinskih lastnosti razglašena za kulturni spomenik državnega pomena. Grad je bil razglašen za kulturni spomenik državnega pomena v času denacionalizacijskega postopka.¹³

Občina Krško – upravitelj in lastnik gradu Rajhenburg

Občinski svet Občine Krško je na seji 11. oktobra 1995 sprejel Sklep o določitvi javne infrastrukture na področju kulture. Javna infrastruktura na področju kulture so postale nepremičnine na območju občine Krško, ki so bile na dan 17. decembra 1994 v upravljanju javnih zavodov na področju kulture, in nepremičnine, ki so bile na dan

17. decembra 1994 javna lastnina in namenjene upravljanju kulturnih dejavnosti. V drugi sklop je spadal tudi grad Brestanica, št. parcele 75/1, k. o. Brestanica, ZKV 379 v izmeri 2.212 m², družbeno premoženje v upravljanju Občine Krško.

Poleg muzejske zbirke Muzej političnih zaporov, internirancev in izgnancev Brestanica, ki je pododdelek Muzeja novejšeg zgodovine, so leta 1998 prostore v gradu zasedali in uporabljali še Območno združenje Rdečega križa Krško – od leta 1976, in Galerija samorastnikov – sedaj Galerija Staneta Fabjančiča – od leta 1973. Dne 6. junija 1997 je dala Občina Krško Zvezi kulturnih organizacij Krško v uporabo štiri renesančne prostore gradu Rajhenburg, avgusta 1999 pa je Občina Krško sklenila najemno pogodbo z Andrejem Fabjančičem in Vinogradniškim društvom Sremič za prostore Galerije vin. Enega od prostorov v pritličju je dobila v uporabo tudi akademska slikarka Mateja Kavčič.

Občina Krško je leta 1998 naročila projektno študijo celovite obnove gradu Rajhenburg; izdelala jo je arhitektka Maruša Zorec. Študijo celovite obnove so maja 1999 na predstavitvi podprli Občina Krško, Krajevna skupnost Brestanica in različna društva iz Brestanice, muzejska stroka in Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Kot idejni predlog novih vsebin sta bili izdelani dve varianti – A in B. Občina Krško je leta 2001 v svoj plan vnesla izdelavo celotne projektne dokumentacije za obnovo gradu, ki naj bi ji sledila fazna obnova gradu.

Po končanem postopku denacionalizacije je postala Občina Krško na podlagi Odločbe Ministrstva za kulturo Republike Slovenije z dne 6. februarja 2004 zemljiškoknjižna lastnica gradu Rajhenburg. Dne 1. julija 2005 je župan Občine Krško, Franc Bogovič, imenoval projektno skupino za izvedbo postopka izvajanja razvojnih smernic celostne prenovitve gradu, tako na vsebinski ravni kot na ravni spomeniške obnove. Občina Krško je leta 2006 naročila projekt Investicijska in projektna dokumentacija za obnovo gradu Rajhenburg. Izdelavo projekta so zaupali podjetju GEA CONSULT inženiring, projektiranje in svetovanje d.o.o., Škofja Loka. V sodelovanju z vsemi omenjenimi dejavniki je nastal projekt danes že končane obnove.

Muzej novejšeg zgodovine Slovenije je z Enoto Brestanica v obnovljenem gradu 19. aprila 2013 odprl novo stalno razstavo avtorice Irene Fürst in oblikovalke Mojce Turk Avsec, Trapisti v Rajhenburgu. Jeseni 2014 bo postavljena tudi muzejska razstava o slovenskih izgnancih in povojnih zaporih.

¹² MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, Odločba RS, Ministrstvo za kulturo. Ljubljana, 6. 2. 2004.

¹³ MNZS, Arhiv MNZS, Enota Brestanica, Uradni list RS, št. 81. Ljubljana, 5. 10. 1999.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

MNZS – Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica
Arhiv MNZS, Enota Brestanica.
Arhiv ZZB NOV Krško.

LITERATURA

Ferenc, Tone: *Muzej slovenskih izgnancev v Brestanici: 26. zvezek zbirke Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*. Ljubljana: zbirko izdaja Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, zalaga Založba Obzorje Maribor, 1971.

Fürst, Irena: *Trapisti v Rajhenburg: katalog stalne razstave*. Krško: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2010.

Listina o razglasitvi 7. junija za spominski dan slovenskih izgnancev. *Slovenski izgnanci, proslava na dan borca, 4. julija na gradu v Brestanici – dokumenti*. Kočevje: ČZP Komunist, 1971, str. 5–6.

S U M M A R Y

The Rajhenburg Castle as a Museum

After the abolition of the Penal detention centre in 1966, the Brestanica Tourist Society took over as the Castle's caretakers. In collaboration with various institutions, the Museum of Slovenian Exiles opened in the Castle in 1968. The Slovenian exiles exhibition by Dr. Tone Ferenc was expanded in 1971 and 1975.

In June 1975, the Krško Municipal Assembly made the ZZB NOV (a union of combatants of the National Liberation Army from WWII) manager of the Castle and Museum. They started collaborating with the Museum of the Peoples' Revolution of Slovenia in Ljubljana. At first the Museum in Ljubljana only carried out professional quality control, but in March 1979, the Museum of Slovenian Exiles became an integral part of the Museum of the Peoples' Revolution of Slovenia.

On 4th July 1981, an exhibition on political prisoners and internees was opened, prepared by the Museum of the Peoples' Revolution of Slovenia, and the Museum was renamed the Brestanica Museum of Political Prisoners, Internees and Deportees.

In September 1993, the Trappists in Rajhenburg exhibition was opened, prepared by Irena Fürst, along with the restored Renaissance tract with frescoes.

An overview of the Castle's history was prepared in June 1995, along with the exhibition Brestanica through Time, celebrating 1,100 years since the first written record of the Castle.

The Brestanica Museum of Political Prisoners, Internees and Deportees was renamed the National Museum of Contemporary History, Brestanica Branch in 2001, a name it has kept to the present day. In 1974, it was proclaimed a first class cultural monument, in 1986, a monument of the National Liberation War and in 1999, a national cultural monument.

In March 1993, the Diocese of Maribor demanded the return and denationalization of the property seized after the war in the name of the Trappist Monastery; the procedure ended in 2004. The Ministry of Culture determined that the rightful claimant is to receive compensation in the form of state bonds, while the Municipality of Krško became the owner of the Castle in the land registry.